

DANIEL G. BATES

Daniel G. Bates City University of New York, Hunter College ve Graduate School Antropoloji Bölümü'nde emeritus profesör ve öğretim üyesidir. Türkiye, İran, Bulgaristan, Azerbaycan, Ürdün, Mısır, Kenya ve Uganda'da antropoloji araştırmaları yapmıştır. Eğitimini İstanbul Robert Kolej, Freiburg Üniversitesi ve Michigan Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Türkiye'ye ilk kez 1959 yılında Robert Kolej'in ilk öğrencilerinden biri olarak gelmiş ve bu kararın her zaman için hayatının geri kalan yılları ve kariyeri için son derece olumlu bir etkisi olduğuna inanmıştır. İstanbul'da sadece on sekiz ayını geçirmiş olmasına rağmen uzun süreli dostluk ilişkileri kurmuş ve elli yıl boyunca düzenli olarak Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Profesyonel çalışmalarının birçoğunu Türkiye'de ya da etnik Türklerle birlikte yapmıştır. Buradaki çalışmalarına ilk kez 1968 yılında Gaziantep bölgesinde antropoloji doktorasını yapmak üzere geldiğinde başlamıştır. Bu süre zarfında İslahiye çevresindeki Yörük yerleşimlerindeki kırsal ve kentsel yaşama ait malzemeler toplamıştır. 1973 ve 1974 yıllarında İran'ın kuzeyinde yaşayan Yomut ve Göklen Türkmenleri üzerinde yürütülen geniş çaplı demografik bir çalışmaya katılmıştır. Son yirmi yıldır Mısır, Kenya ve daha farklı yerlerde çalışmakta, aynı zamanda New York Hunter College'de antropoloji dersleri vermeye devam etmektedir. 1990 ve 1991 yıllarında Bulgaristan'da yaptığı alan çalışması yeniden Türk kökenli topluluklarla çalışma yapmasında etkili olmuş, burada Türk azınlıkların eski komünist rejimin sert politikalarına karşı gösterdikleri tepkileri ve demokrasiye geçişte oynadıkları rolü belgelemiştir. 1990-1991'de Boğaziçi Üniversitesi'nde, 1998-2002'de İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ders vermiştir. Halen iki ayda bir yayımlanan *Human Ecology: an Interdisciplinary Journal* adlı derginin genel yayın yönetmenliğini yürütmekte ve City University of New York, Hunter College'daki görevine devam etmektedir.

DANIEL G. BATES
21. YÜZYILDA KÜLTÜREL ANTROPOLOJİ
İNSANIN DOĞADAKİ YERİ

CULTURAL ANTHROPOLOGY
© DANIEL G. BATES
ADAPTED FROM PREVIOUSLY PUBLISHED BOOK ISSUED BY MCGRAW-HILL INC.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 265
BİLGİ VE TOPLUM 6

ISBN 978-605-399-124-3

1. BASKI İSTANBUL, KASIM 2009
2. BASKI İSTANBUL, MART 2013
3. BASKI İSTANBUL, ŞUBAT 2018
4. BASKI İSTANBUL, TEMMUZ 2024

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, No: 6 KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 35680

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN BELGİN ÇINAR
ÇEVİRİ EDITÖRÜ SUAVİ AYDIN
TASARIM MEHMET ULUSEL
DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ • www.dizgievi.com
DÜZELTİ VE DİZİN REMZİ ABBAS - ÖZGÜR YILDIZ
BASKI VE CİLT BİNCAN MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
TAYAKADIN MAH. ULUBATLI HASAN CAD. NO:255 ARNAVUTKÖY İSTANBUL
TELEFON: 0212 401 98 43 • SERTİFİKA No: 72758

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Bates, Daniel G., author. | Aydın, Suavi, Turkish translation editor. | Aydın, Suavi, translator. | Altuntek, Serpil N., translator. | Altınok, Elif Başak, translator. | Demirakın, N. Işıl, translator. | Ersoy, Erhan G., translator. | Karabulut, Nurşen, translator. | Özbudun, Sibel, translator. | Şafak, Balkı, translator.

Title: 21. yüzyılda kültürel antropoloji : insanın doğadaki yeri / Daniel G. Bates ; Türkçe çeviri editörü Suavi Aydın ; çevirenler Suavi Aydın, Serpil N. Altuntek, Elif Başak Altınok, N. Işıl Demirakın, Erhan G. Ersoy, Nurşen Karabulut, Sibel Özbudun, Balkı Şafak.

Edition: 4. baskı.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2024. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 265. Bilgi ve Toplum; 6.

Identifiers: ISBN 9786053991243 (paperback)

Subjects: LCSH: Ethnology. | Anthropology.

Classification: LCC: GN316 .B38619 2024

DANIEL G. BATES

**21. YÜZYILDA KÜLTÜREL ANTROPOLOJİ
İNSANIN DOĞADAKİ YERİ**

**TÜRKÇE ÇEVİRİ EDITÖRÜ
SUAVİ AYDIN**

**ÇEVİRENLER
SUAVİ AYDIN
SERPİL N. ALTUNTEK
ELİF BAŞAK ALTINOK
N. IŞIL DEMİRAKIN
ERHAN G. ERSOY
NURŞEN KARABULUT
SİBEL ÖZBUDUN
BALKI ŞAFAK**

İçindekiler

xi	Türkçe Baskıya Önsöz	27	İşlevsel ve Yapısal Yaklaşımlar
xiii	Teşekkür	30	Kültürel Ekoloji
xv	Önsöz	30	Marksist Antropoloji: Kültürel Evrime Bir Alternatif
1	BİRİNCİ KISIM Antropolojinin Alanı	32	Davranışsal Ekoloji
3	BİRİNCİ BÖLÜM	33	Antropolojiye Idealist Yaklaşımlar
	Antropolojik Bakış Açısı	34	Kuramı Uygulamak: Alan Çalışması ve Veri Toplama
6	Antropoloji Disiplini	35	Alandaki İncelemeler
8	Biyolojik Antropoloji	40	Veriler ve Çözümleme
8	Arkeoloji	41	TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI Görünmez Olmak
9	Dilbilimsel Antropoloji	42	Özet
10	Kültürel Antropoloji		
11	Antropoloğun Bakış Açısı	47	İKİNCİ BÖLÜM Kültür ve Dil
11	Bütüncülük	47	Kültür Nedir?
12	ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK Başka Zaman ve Başka Yerlerden	48	Kültür Gerçekliğe Anlam Verir
12	Etnoloji ve Etnografya	49	Kültür Bütünleştirir
14	Kültürel Görecilik	50	Kültür Uyarlayıcıdır
16	ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK Antropologlar ve AIDS	52	Davranış, Biyoloji ve Öğrenme
18	Antropolojide Nesnellik ve Bilim	56	Toplumsal Cinsiyet Rollerini Öğrenmek
20	Antropolojide Kuram	58	TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI Arnavut Bakireler ve Amerikalı Berdach'lar
23	İlk Evrimciler	61	Yaş Rollerini Öğrenmek
25	Bireysel Aktörler: Kültürel Evrime Bir Cevap		

- 62** Dilin Kökleri
62 Beşerî Olmayan İletişim
65 İnsan Dilinin Ortaya Çıkışı
66 Dillerin Yapısı
67 İşaret Dili
68 Dilsel Farklılaşma ve Değişim
70 Dilsel Ödünç Alma ve Kültürel Temas
72 Lingua Franca, Pidgin ve Kreol Diller
72 Toplumsal Dilbilim
73 Toplumsal Statü
74 Toplumsal Cinsiyet Roller ve Dil
74 Dil ve Etnik Aidiyet
75 Dil ve Milliyetçilik
76 ÇAĞDAŞ SORUNLAR
ABD'de Dil Siyaseti
78 Özet
- 81 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Kararlar, Uyarlanma ve Evrim**
83 İnsanın Evrimsel Mirası
86 Darwin: Doğal Seçilim Yoluyla Evrim
87 Mendel: Doğal Seçilimin Genetiği
87 Evrim ve İnsan Kültürü
89 İnsanın Ekolojik Bağlamı
91 Ekolojik Sistemlerin Doğası
98 Besin Edinme Sistemleri: Kararlar, Uyarlanma ve Besin
98 Besin Edinme Örüntülerinin Evrimi
100 Çevresel Sorunlara Uyarlanma
102 ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK
Güney Turkana Ekosistem Projesi
105 Siyasal Ekoloji
106 ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK
Ormansızlaşmanın Siyasal Ekolojisi: Brezilya Ormanları
108 Uyarlanma ve Uzun Vadeli Kültürel Evrim
108 Uzun Vadeli Değişime Dair
 Bir Örnek Olay: Kuzey Atlantik'te Vikingler
109 Uzun Vadeli Kültürel Değişim Süreçleri
113 Özet
- 115 İKİNCİ KISIM Uyarlanma Örüntüleri**
117 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Avcı-Toplayıcılık
120 HALKLARIN DURUMU
Bir Halkın Ölümlü: Penan Topraklarında Son
121 Enerjinin Örgütlenmesi
124 Toplumsal Örgütlenme
126 Yerleşim Örüntüleri ve Hareketlilik
128 Esneklik, İstikrar ve Değişim
128 Dobe Ju/'Hoansi'ler
130 İklim ve Kaynaklar
131 Yerleşim Örüntüleri
132 Toplumsal Pratikler ve Grup Bileşimi
133 Karşılıklılık
134 Yaşam Kalitesi
134 Diyet ve Beslenme
136 Demografi
137 Bugünkü Dobe Halkı
138 Inuitler ya da Eskimolar
138 Kuzey Kutup Çevresi Ekosistemi
140 Mevsimlik Göçler
141 Demografi
142 Toplumsal İlişkiler
144 Toprak Hakkı
145 Özet
- 149 BEŞİNCİ BÖLÜM Geçimlik Tarım: Hane Halkının Beslenmesi**
151 Bahçecilik Yoluyla Uyarlanma
151 Tarımın Prehistorik Kökeni
152 ÇAĞDAŞ SORUNLAR
Afrika Dışındaki Kızıl Pirinç
157 Enerji Kullanımı ve Ekosistem
159 Bahçe Tarımı Yöntemleri
161 Toplumsal Örgütlenme
164 Yanomamöler
164 Ormanda Tarım
167 Köy Yaşamı
168 Savaş ve Şiddet
173 Yanomamölerin Geleceği
174 HALKLARIN DURUMU
Brezilyalı Kızılderililer ve Çevreci İttifak

- 176** Geçimlik Tarla Tarımı
178 Tamanglar
180 Köy
181 Tarla, Orman ve Otlak
183 Hane İçi Döngü
184 Timling'in Geleceği
185 Özet
- 189** ALTINCI BÖLÜM Çobanlık
191 Çobanlık Yoluyla Uyarlanma
191 Gelişimi
192 Enerjinin Örgütlenmesi
193 Bir Hareket Tarzı Olarak Göçebelik
197 Toplumsal Örgütlenme
200 Servet, Eşitsizlik ve Statü
201 Kuzey Kenya Ariaal Halkı
202 Ariallerin Kökeni
203 Ariallerde Uyarlanma
207 Hane Halkı: Örgütlenme ve Statü
207 Yaş Mertebeleri ve Yaş Dizileri
209 Toplumsal Cinsiyet Roller ve İktidar İlişkileri
210 Arialler Kalkınmayla Birlikte Yaşayabilir mi?
212 Ortadoğu'da Çobanlık
218 Güneydoğu Türkiye Yörükleri
223 Güneybatı İran Basseriileri
226 Suudi Arabistan El-Murraları
230 Özet
- 235** YEDİNCİ BÖLÜM
Yoğun ve Endüstriyel Tarım
238 Yoğun Tarımın Gelişimi
242 Enerjinin Örgütlenmesi
244 Çevresel Dayanıklılık, İstikrar ve Değişim
245 Yoğun Tarımdan Sanayileşen Çiftçiliğe
246 Nüfus Artışı
249 Yoğunlaştırma
251 Uzmanlaşma
253 Büyüyen Kentler ve Göçmen İşçiler
255 Tabakalaşma
256 Sanayi Toplumunda Köylü Çiftçiler
257 Ortakçılık
257 Toprağa Erişim
258 Baskı ve Değişim Karşısında Köylülerin Tepkileri
260 Kırsal Kesimde Dönüşümler
264 Kentlileşmiş Kırsal Toplum: ABD'de Çiftçilik
264 Kaliforniya'da Waso'da Tarım Ticaretinin Gelişimi
266 ÖRNEK OLAY
San Joaquín Vadisi'nde Çiftçisiz Bir Çiftlik
267 Özet
- 269** ÜÇÜNCÜ KISIM Kültürel Çeşitlilik
271 SEKİZİNCİ BÖLÜM Akrabalık, Evlilik ve Hane Birliği
273 Akrabalık ve Toplumsal Örgütlenme
273 Akrabalık Terimleri ve Toplumsal Davranış
275 ÖRNEK OLAY
Yanomamö Toplumunda Akrabalık
276 Akrabalığın Manipülasyonu
276 Akrabalığın Sınıflanması
278 ÇAĞDAŞ SORUNLAR
Seçtiğimiz Aileler
279 Soydanlık İdeolojisi ve Soydanlık Grupları
280 Tekyanlı Soydanlık Grupları
281 ÖRNEK OLAY
Kenyalı Pokotlar
284 ÖRNEK OLAY
Kuzeydoğu Arizonalı Hopiler
288 Tekyanlı Olmayan Saydanlık Grupları
290 Evlilik, Yeniden Evlenme ve Evlilikle Oluşan Yerleşim
290 Evlilik
292 Boşanma ve Yeniden Evlenme
293 Bir Mübadele Biçimi Olarak Evlilik
294 TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI
Evlilik ve Paranın İdaresi

- 296 ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK
Yörükler Arasında Kız Kaçırma ve
Kaçma: Yeniden Gözden Geçirilen
Bir Sorun
- 299 Evlilik ve İşbölümü
- 299 Evlilik Kuralları
- 306 Ailede Hane Birliği
- 307 Bağımsız Hane Birliğine Karşı
Geniş Hane Birliği
- 310 Özet
- 315 DOKUZUNCU BÖLÜM
Kimlik ve Eşitsizlik: Toplumsal
Cinsiyet, Etniklik ve Ulus
- 316 Toplumsal İşbölümü
- 317 Toplumsal Algı ve Davranış
- 318 Toplumsal Cinsiyet
- 320 Cinsiyetin Toplumsallaşması
- 321 ÖRNEK OLAY
Yörük Toplumunda Cinsiyetin
Toplumsallaşması
- 322 Toplumsal Cinsiyet ve İş
- 322 Toplumsal Cinsiyet ve İktidar
- 323 TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI
Ortadoğu'da Kadın Hareketleri
- 325 Irk ve Etniklik
- 325 Irk ve Irkçılık
- 328 Etniklik
- 332 HALKLARIN DURUMU
Bir Ülke, İki Halk: İsrail'de
Bir Filistin Köyü
- 332 Irksal ve Etnik Tabakalaşma
- 336 ÖRNEK OLAY
Memphis Çöp Grevi
- 336 Tabakalaşma Sistemleri
- 336 Sınıf
- 340 Kast-Tabakalı Toplumlar
- 341 ÖRNEK OLAY
Hindistan'da Kast
- 343 Kölelik
- 344 Etniklik, Milliyetçilik ve Çatışma
- 344 Milliyetçilik ve Etnik Çatışma
- 346 Devlete Tepki Olarak
Siyasallaşmış Etniklik
- 347 Etnik Terörizm
- 348 ÖRNEK BİR OLAY
Bir İsmi İçinde Neler Saklıdır:
Bulgaristan'ın Yeniden Doğuş Programı
- 350 Özet
- 355 ONUNCU BÖLÜM Ekonomi:
Kaynaklar, Üretim ve Mübadele
- 357 Ekonomik Davranışa İlişkin
Kavramlar
- 361 Ekonomilerin Örgütlenmesindeki
Çeşitlilikler
- 363 Kaynaklara Erişimin Düzenlenmesi
- 363 Mülkiyet Hakları
- 366 Özel Mülkiyete Karşı Ortak
Mülkiyet Sistemleri
- 367 Özel Mülkiyet ve Ticarî Tarım
- 368 ÖRNEK OLAY
Kumruların Öttüğü Yer
- 370 Sermaye Mallarının Denetimi
- 371 HALKLARIN DURUMU
Bir Köylü Ayaklanmasının Ekolojisi
- 372 Üretim
- 373 Üretimin Örgütlenmesi
- 374 Üretim Stratejileri
- 376 Hane Birliğinde Emek, Toplumsal
Cinsiyet ve Üretkenlik
- 379 ÖRNEK OLAY
Galni Kadınlarının Üretken Emeği
- 381 Kaynak Mübadelesi
- 382 Mübadele Mekanizmaları
- 384 ÖRNEK OLAY
Kula Halkası
- 387 Mübadelenin Örgütlenmesi
- 389 TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI
Para ile Akriba: Kadın Emeği ve
Toplumsal İlişkilerde İdealler
- 390 Ekonomik Deneyim ve Uyarlanma
- 392 İNSAN EKOLOJİSİ
Dağlardan Sonra Yine Dağlar Gelir
- 394 Özet

397 ONBİRİNCİ BÖLÜM Siyaset, Toplumsal Denetim ve Siyasal Örgütlenme

398 Siyasal Süreç

398 Karar Alma Siyasetleri

400 Siyasal Sürece Erişim

402 TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI
Kadınlar, Erkekler ve İktidar

405 Güç ve Otorite

406 Siyasal Davranışın Ekolojisi

406 ÖRNEK OLAY

Türkmenlerde Liderlik Türleri

408 Kaynaklara Erişim: İşbirliği ve
Rekabet

409 ÖRNEK OLAY

Pakistan'ın Pathanlarında
"İtişmeli Rekabet"

410 Siyasal Örgütlenmenin Evrimi

412 Takımlar ve Kabileler

413 Şeflikler

415 Devletler

420 ÇAĞDAŞ SORUNLAR

Baskıya Tepki Gösterme:
Las Madres de Plaza de Mayo
(Mayo Meydanı Anneleri)

422 Toplumsal Denetim Siyaseti

423 Kurallar ve Davranışlar

424 Toplumsal Denetimin
Gayriresmî Araçları

427 Toplumsal Denetimin
Resmî Araçları

428 ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK
Çavuşesku Romanyasında
Zaman Siyaseti

430 21. Yüzyılda Hukuk ve Kabileler

432 Toplumsal Arasındaki Siyasal İlişkiler

432 Barış Mekanizmaları

433 Silahlı Çatışma

435 Özet

439 ONİKİNCİ BÖLÜM

Dinsel İnanç ve Ayin

440 Dini Tanımlamak

441 Bir İdeoloji Olarak Din

442 Din ve "Kutsal"

444 İnanç Sistemleri

444 Animizm ve Animatizm

445 Teizm

445 İnanç Sistemleri ve
Toplumsal Örgütlenme

446 İNSAN EKOLOJİSİ

Guatemala'da Protestanların Üretimi

448 İnanç Sistemleri ve
Toplumsal Sınırlar

448 Ayin

450 Geçit Ritleri

452 TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI
Ölüleri Onurlandırmak

453 Ayinin Örgütlenmesi

456 Din ve Kaynak Yönetimi

458 ÖRNEK OLAY

Maring "Rumbim Dikimi"

459 Dinin Psikolojik ve

Toplumsal-Siyasal İşlevleri

460 Din ve Bireysel Başetme

460 Toplumsal Bütünleşme

460 Çatışmaların Azaltılması

461 Toplumsal Denetimin Geliştirilmesi

462 İNSAN EKOLOJİSİ

Din ve Hastalığın Yayılması

463 Değişimin Meşrulaştırılması: Diriliş

464 ÖRNEK OLAY

Haiti'nin Vodoun Kilisesi

466 ÖRNEK OLAY

Kargo Kültürleri

467 ÖRNEK OLAY

İslâm Devrimi

468 Özet

471 ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

21. Yüzyıl Antropolojisi

473 Sanayileşmenin Ötesinde

475 Sanayi Sonrası Dünyada
Örgütlenme

477 Küresel İletişim, Küresel Kültür ve
"Siberkültür"ün Ortaya Çıkışı

479 Sanayi Sonrası Dönemin
Ekolojik Sonuçları

482 ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK

Kaynak Tüketiminin Görüntülenmesi

485	Küreselleşme ve Küresel Terör	496	Kalkınmada Çevresel ve Ekolojik Etkenler
486	HALKLARIN DURUMU	497	Toplumsal Bağlar
	Güney Afrika'da Çevre Halklarının Suistimali	497	Toplumsal Değişimle Baş Etme
40x	ÖRNEK OLAY	498	Etki Değerlendirmesi
	SOB Afetinin Anatomisi	500	ÖRNEK OLAY
493	Tıbbî Antropoloji		Sahel Vizyonları
494	ÖRNEK OLAY	503	Kalkınma Çalışmalarında Etik
	Brezilya'da AIDS	504	Özet
494	Kalkınma Antropolojisi		
495	ÖRNEK OLAY	533	Dizin
	Vicos Projesi		

Türkçe Baskıya Önsöz

Türkiye’de antropoloji çok genç bir bilim. Bu yüzden de Türkçe yazılmış orijinal metin sayısının azlığının yanı sıra, Türkçeye çevrilmiş nitelikli kitap sayısı da çok az. Özellikle akademik ortamda kullanılabilecek bir okuma kitabı sıkıntısı had safhada. Kişisel gayretlerle hizmete sunulmuş bir iki değerli çalışma dışında, 70’lerde üretilmiş ve doğal olarak eskimiş metinler kullanılmak durumunda hâlâ. Bu eksiklik açık bir şekilde önümüzde dururken İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi’nden Daniel Bates’in çok okunan ve kullanılan *Cultural Anthropology* kitabını Türkçeye çevirmemiz konusunda ciddi bir teklif aldık. Bu bizi çok heyecanlandırdı. Zira hem yukarıda andığım gibi, böyle bir kitaba Türkçede çok ihtiyaç vardı, hem de Bates’in kitabı, İngilizce yazılmış akademik okuma kitapları içinde Türkiyeli okuyucuya en yakın gelecek olanların başındaydı. Bates’in kitabı çok sayıda Ortadoğulu ve Türkiyeli örneği içerdiği gibi, uyarlanmacı kültür yaklaşımıyla da zaten bize çok yakın gelmişti.

Ortadoğulu ve Türkiyeli örneklerin yanında kitap insan çeşitliliğinin bütün vechelerini içeren bir kapsayıcılığa sahipti. Kitabı çevirmeyi kabul etmemizde bir başka saik daha bulunmaktaydı. Genellikle antropoloji alanındaki kitapların çevirmenliği meslekten olmayan kişilerce yapılmaktaydı ve hem Türk bilim dilinin gelişimi hem de yerleşik kavramların kullanımını bakımından pek çok sorunlar içermekteydi. Bu nedenle en azından böyle bir kitabın çevirisinin bir antropoloji bölümünün üyelerine emanet edilmiş olması, önemli bir kazanım olacaktı. Bütün bu nedenler kitabın çevirisine iştahla girişmemize yol açtı. Bölümler paylaşıldı, Türkçe çeviriler biraraya geldi, dilsel ve kavramsal bütünlük sağlandı. Nihayet uzun bir sürecin ardından kitabın çevirisi ve basımı gerçekleşerek okuyucuya sunulmuş oluyor. Büyük bir sabır ve rikkatle bu çeviriye katkı yapmış bulunan bütün arkadaşlarıma, özenle bu yayımı gerçekleştiren yayınevi elemanlarına ve tabii ki böyle bir eseri yaratmış olan Daniel

Bates'e şükran borçluyum. Okuyucuların kaptan edineceği çok şey olduğu gibi, kitabı kullanacak olanlar da işlerinin çok kolaylaştığını hissedecekler. Ayrıca kitap, bir antropoloji okuma kitabının nasıl tasarlanabileceğine

dair ilhamlar sunacak ve bu yola gireceklere de yol gösterecek. Herkese iyi okumalar!

SUAVİ AYDIN
Çeviri redaktörü ve editörü

Teşekkür

Çalışmam esnasında benden yardımlarını
esirgemeyen pek çok kişinin yanı sıra,

Haşim Akif, Fahri Aral, Abdurrahman
Ateş, Güzel Ateş, Can Cemgil, Belgin Çınar,
Alan Duben, Nancy Flowers, David Gilmore,
Mustafa Gezzin, Musa Göğebakan, Kerim
Göklan, Mehmet Güzel, William Irons, Serdar

Katipoğlu, Uğur Kömeçoğlu, Lech Lozny, Lu-
domir Lozny, Fevzi Ömer, Murat Sertel, Res-
mi Şeref, Ülkü Ülküsal, Müstecip Ülküsal, Ba-
şak Tarkan, Judith Tacker, Ali Murat Yel ve
Arus Yumul'a özellikle teşekkür ederim.

DANIEL BATES

Önsöz

Belki de sadece sosyal bilimler alanında eğitilmiş kişilerin iyi bildiği gibi, sosyal ve kültürel antropoloji bugün entelektüel bir kriz içindedir. Bu kriz alanın doğasına ilişkin farklı görüşlerden kaynaklanmaktadır. Uygulayıcıların ve ilgili kişilerin yüz yüze kaldığı sorun, antropolojinin doğa bilimleriyle kökleri eskiye uzanan bağlar kurmuş olan bir sosyal bilim olarak mı, yoksa onu beşerî bilimler içinde konumlanmış bir sosyal bilim olarak mı görmesi gerektiği konusunda ortaya çıkar. Bilimsel yaklaşım, gözlemi, kanıtlamayı ve sonunda yarışan fikirleri sınama yöntemlerini kullanır. Beşerî bilimlerin yaklaşımı ise daha çok bir oyunu yorumlamak durumundaki bir tiyatro eleştirmeni ya da bir futbol maçını anlatan veya yorumlayan bir spor spikeri gibi, kültürlerin yorumlanmasına dayanır. Her ikisi de daha fazla açıklamayı hak etse de, bana göre ikinci yaklaşım bilgi birikimine büyük bir katkı yapma yeteneğine sahip değildir; antik dönemlerdeki oyunların eleştirileri ya da bir spor karşılaşma-

sının aktarımı, hiç kuşkusuz bugün yaptığımız tanımlara sık sıkıya bağlıdır. Bugün Anadolu'nun ilk sakinlerinin yaşamları hakkında, 50 yıl önce Türkiye'ye geldiğim sırada bildiğimizden çok daha fazlasını biliyoruz. Hatta aynı bölgenin daha yeni sakinlerinin yaşam biçimlerine ilişkin bilgimiz, çağdaş topluluklarla ilgili pratik soruşturmalara zenginleşmiş durumda.

Bu kitabın amacı Türkçe konuşan okuyucuya, konu hakkında küçük bir başlangıç noktası temin ederek ve birleştirilmiş bir çerçeve içinde bulguları sunarak kültürel antropolojiye dair bir fikir vermektir. Bu kitap kavramlar ve bulgularla ilgili bir ansiklopedi değil. İnsan yaşamının binlerce yönü üzerinde yükselmiş öğrenme ve iletişimi içeren kültür kavramı, Amerikan antropolojisinin özelliğidir. Bu kitap insanın toplumsal yaşamındaki birlik ve çeşitliliği anlamak için bu önemli araca fazlasıyla başvurmaktadır. Ancak kültür kavramı tek başına zaman içindeki davranış değişmelerini açıklamak için yeterli değildir ve değişme insanlara

ilişkin ayırıcı şeyleri en doğru bir biçimde kapsayan bir sözcüktür. Kitabın merkezî teması, kültürün yaratımına ve kullanımına sürekli olarak müdahil olan ama yaratımları gözden kaçabilen bireylerin etkin karar vericiler olduklarıdır.

Kitabın amacı, okuyucuya konu hakkında asgari bir temel sunmak ve antropolojinin kavramlarının ve bulgularının ansiklopedisini yapmaktan çok, birleştirilmiş bir çerçevede ele alınan malzemeyi okuyucunun bilgisine sunarak, okuyucunun kültürel antropolojiye girişini sağlamaktır. Kültürel antropoloji metinleri, geleneksel olarak, kültür kavramı tarafından birbirine tutturulan, birbiriyle gevşek biçimde ilişkili bir dizi konuyu bir araya getirecek biçimde, alanı meydana getiren pek çok başlığı içermeye eğilimindedir.

Bu kitap, bütün giriş metinleri gibi, bu kavramı toplumsal hayatın birliğini ve çeşitliliğini anlamak için kullanılmaktadır. Ancak kültür araştırması, aynı zamanda kültür değişmesi araştırmasına da girer. Değişme, insan hakkında ayırıcı olan şeyi en doğru biçimde içeren sözcüktür. Yeryüzü üzerindeki kısa tarihimiz, türümüzün ilk temsilcilerinin dünyanın her bölgesine yerleşmek üzere Afrika'dan çıkışları gibi, birbirine koşut olmayan bir yayılma biçimindedir. Bu yayılma, çok farklı habitatların taleplerini karşılamak üzere hemen bütün bölgelerde değişik insan davranışlarının ortaya çıkmasını gerektirmiştir: Kısaca bu, kültür dediğimiz öğrenilmiş davranış ile yerleşmiş olduğumuz değişik her çevre arasında sürekli oynanan bir oyundur. Birçok metinde kullanıldığı gibi kültür kavramı, kültürle insan davranışı arasındaki ilişkiyi tek yönlü bir yol gibi tanımlar. Birey kültürel bir ortamın içine doğmakta

ve kendisini onun kalıplarına uydurmakta, daha çok yeni işe alınmış bir IBM ya da General Motors çalışanı gibi öğrenmekte, o işe özgü davranış kurallarına ve iş yapma biçimlerine katılmaktadır. Kültür ve onun hayata geçirilmesini dayatan kurallar, çoğunlukla davranışımıza yön veren yegâne etken ve birçok durumda nasıl hareket edeceğimizi bize bildiren yegâne şey olarak sunulur. Kültür bir senaryodur ve insanlar, daha çok, kültürün işaret ettiği rolleri mekanik olarak uygulayan aktörlerden oluşan gerçek bir oyuncu kadrosudur.

Ancak kültürün bu tek yanlı kavranışının yeterli olduğuna inanmıyorum. Bu kitabın merkezî teması, bireylerin kültürlerinin yaratılmasına ve hayata geçirilişine sürekli olarak katılan etkin karar vericiler olduklarıdır. Ancak bazen onların yaratımları gölgelenebilir de. İnsanlar yeni sorunlarla ve çevrelerindeki yeni durumlarla karşılaştıklarında çoğunlukla gelenek-göreneklerinin ve kültürel reçetelerinin ötesine geçen çözümler bulmaya çalışırlar. Diğer bir deyişle, toplumlar arasında olduğu kadar toplumların içinde de davranış değişiklikleri görülür. Bu değişikliklerin işe yaradığı görüldüğünde bunlar yeni kuşaklara aktarılır; bu değişiklikler böylelikle kültürün bir parçası haline gelir.

Belirli bir bağlamda işlev gören şeyleri yapmanın bazı yolları, başka durumlarda başka şekillerde tezahür edebilir; kültürel yenilik ve aktarım, birikimli bir “ilerleme” sürecinin örüntüleri olmasalar da, deneyimin kuşaklar arasında sürekli aktarılmasına bağlı olarak, bir tür “süzgeçten geçirme” ve bu arada bunlardan etkilenen bütün toplumun değişimidir. Her kuşağın fikirleri, teknolojileri, toplumsal alışkanlıkları ve hatta konuşma tarzı bir süzgeç

ya da yansıtıcı olarak görülebilecek bu sürecin içinden geçer; ancak bu unsurların bazen, belki de çoğunlukla, böyle bir süreçten bir bütün halinde geçmesi söz konusu değildir. Genellikle, sonraki kuşaklara aktarılan şey, belirli bir bağlamda işe yarayan şeydir. Yenilik süreçleri, yeni fikirlerin kabul edilmesi ve bunların diğerlerine aktarılması, kültürel çeşitliliği meydana getirir ve bunlar insanlığa ilişkin daha geniş ekolojik süreçlerin ve nihaî olarak evrim süreçlerinin bir parçasıdır. İnsanlar kültür taşıyan hayvanlardır; yarattığımız ve kullandığımız karmaşık ve çoğunlukla somut kültürel yaratımlar, arkamızdaki biyolojik desteği inkâr etmezler.

Bireylerin aldığı kararlar, halkların ve toplumların uyarlanma stratejileri ve bunlara ilişkin evrimsel süreçler, bu kitabın temel temasını biçimlendiren bir parçasıdır. Bu nedenle kitabın temel yaklaşımı, kavramın en geniş anlamında ekolojiktir. Uyarlanma, sözelimi davranışlarımızı geçerli kılan davranış ve inanış yolları, toplumsal kimliklerimizin biçimi ve estetik ihtiyaçlarımızın giderilmesi gibi kültürün fikrî ve simgesel denilebilecek yanlarının ihmal edilebileceği anlamına gelmez. Ekolojik bakış

açısı, hayatın maddî yanını yansıtmaktan çok daha fazla bir şeyi içerir. Dinsel ve siyasal inanç ve uygulamalar, hatta akrabalık sistemleri, en az geçim stratejileri ve iktisadî uygulamalar kadar insan uyarlanmasının bir parçasıdır. Metin boyunca bunu ve bu bağlamda geleneksel olarak kültürel antropolojinin temel konuları olarak görülen pek çok konunun, kültürün farklı yanlarından daha fazla şey ifade edebileceğini göstermeye çalışacağım. Siyaset, iktisat ve din bu uyarlanma süreci içinde birbirleriyle bütünüyle bağlantılıdır.

Bu kitap, kaynağını bilimsel bir araştırma olarak antropolojinin uzun zamandan beri dayandığı gelenekten alan bir bakış açısına yansansa da, ne İsa'nın kayıp kâsesini vaat etmekte ne de kültürün anlamlarının çözecek bir çözüm anahtarı sunmaktadır. Başından sonuna kadar burada yapmak istediğim şey, belirli herhangi bir açıklama ya da yorumda bulunmaktan çok, bütün insanların ortak, ortak olduğu kadar karmaşık bir mirası paylaştıklarını vurgulamaktır. Bütün bu birleşik müktesebata karşıdan baktığımda, kültürel çeşitliliğin ve esnekliğin, çalışılması bakımından tamamıyla ilginç ve yumuşak başlı olduğunu hissediyorum.

BİRİNCİ KISIM

Antropolojinin Alanı

Birinci Kısım'ın üç bölümü, antropolojinin temel alanlarını tanıtmakta ve kültürel antropoloji için ve kültürel ve biyolojik bakış açısından insan toplumunun yerini anlamak için esas olan kavramları vurgulamaktadır. Antropoloji, hem kuramsal yönelimi hem de dünyanın her tarafından elde edilmiş çok zengin verilerin varlığı bakımından istisnâ zenginlikte ve çeşitlilikte bir disiplindir. Bu kısmın bölümleri, antropolojik bakış açısının altında yatan birliği vurgulamakta ve aynı zamanda geniş bir fikirler ve odaklar yelpazesini betimlemektedir.

Birinci Bölüm antropolojik kuramın doğuşunu kapsamakta, alanda geliştirilmiş önemli süreklilik çizgilerini belirlemekte ve antropolojik yöntemler ile bu yöntemlerin alanda nasıl uygulandığına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirmeyi bir arada sunmaktadır. İkinci Bölüm, kültürün doğası, onun antropoloji düşüncesi içindeki yeri, dillerin kökeni ve dillerin toplumsal olarak nasıl kullanıldıkları ile ilgilidir. Üçüncü Bölüm insanın biyolojik ve toplumsal evrimi konusuna eğilmekte ve izleyen bölümlerin çerçevesini oluşturmaktadır.

Sınıflandırmalarla ilgili olmasa da, kullanılan yaklaşım insan ekolojisine ve evrimsel ekolojiye dayanmaktadır. Ancak, birçok antropolog insanı bütüncül olarak ele almak ve bu yüzden insanın kültürel birliğini ve çeşitliliğini biyolojik, davranışsal ve kültürel olmak üzere düzenli süreçler çerçevesinde anlamak yönünde bir anlayışı paylaştığı halde, antropoloji pekâla alanlara bölünebilir. Bu bakış açısı, açık biçimde tanımlanabilir bir çerçeve inşa ederek, hem toplumlar içindeki davranışsal ve kültürel değişkenleri hem de kültürel değişmeyi ve evrimi anlama yolunda bireysel seçimlerin ve karar vermenin kesin rolünü vurgular.

ANTROPOLOJİ Disiplini

Biyolojik Antropoloji

Arkeoloji

Dilbilimsel Antropoloji

Kültürel Antropoloji

ANTROPOLOĞUN BAKIŞ AÇISI

Bütüncülük

ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK

Başka Zaman ve Başka Yerlerden

Etnoloji ve Etnografya

Kültürel Görecilik

ANTROPOLOJİDEN YARARLANMAK

Antropologlar ve AIDS

ANTROPOLOJİDE

NESNELLİK VE BİLİM

ANTROPOLOJİDE KURAM

İlk Evrimciler

Bireysel Aktörler: Kültürel Evrime

Bir Cevap

İşlevsel ve Yapısal Yaklaşımlar

Kültürel Ekoloji

Marksist Antropoloji: Kültürel

Evrime Bir Alternatif

Davranışsal Ekoloji

Antropolojiye İdealist Yaklaşımlar

KURAMI UYGULAMAK: ALAN

ÇALIŞMASI VE VERİ TOPLAMA

Alandaki İncelemeler

Veriler ve Çözümleme

TOPLUMSAL CİNSİYET SORUNLARI

Görünmez Olmak

BİRİNCİ BÖLÜM

Antropolojik Bakış Açısı

Antropoloji karmaşık “insan doğası” kavramıyla uğraşan soruları diğer bilimsel disiplinlere göre daha sık sorar: Örneğin neden bazı yerlerde büyük imparatorluk rejimleri ortaya çıkmışken başka yerlerde çıkmamıştır; toplumsal eşitliksizlik ve cinsiyet eşitsizliği neden bu denli yaygındır; feci sonuçlarını görme yeteneğine sahip bir türde şiddet neden süregitmektedir?

Biçimsel antropoloji disiplininin yüzeyinin hemen gerisinde yatan heyecan, kimi zaman çok uzak ve ayrılmış durumdaki toplumlara ilişkin ayrıntılı veriler toplama ve olgular dizisini daha geniş bir felsefi çerçeveye yerleştirme çifte görevinden kaynaklanmaktadır. Etnograf, bir başka toplumun toplumsal pratikleriyle karşılaştığında insanın toplumsal ya da kültürel değişkenliğinin dış sınırlarının nereye yerleştirilebileceği sorusuyla yüzleşmek durumunda kalır sık sık.

Ancak hiçbir toplum, bir toplum bilimcinin betimleyemeyeceği kadar garip ya da tuhaf değildir. Antropologlar birçok farklı topluma bakar ve süregiden kültür biçimlerini –bütün toplumların üyelerinin gündelik yaşamlarında kullandıkları ortak inanç, davranış ve teknolojileri– araştırırken pek çok farklı sorular sorarlar. Antropologlar kültürün salt insana öz-

gü bir girişim olduğunu kabul etmekle birlikte, insan toplumuyla daha geniş yaşam ağı arasındaki ilişkileri vurgularlar. Ancak biz *homo sapiens sapiens*lerin diğer bütün canlı organizmaları etkileyen aynı kuvvetlere tabi olduğumuzu kabul edersek bizi diğer türlerden ayırt eden insan davranışının çeşitli yönlerini anlayabiliriz; ancak dünya halklarının yaşam tarzlarında belirgin olağanüstü çeşitliliği tam anlamıyla değerlendirebilirsek, kendi toplumumuzu daha iyi anlayabiliriz.

İnsanlar, biyolojik bakımdan dünyada görece yenidirler; ama ölçütlerin çoğuna göre aşırı başarılı bir türüz; kesinlikle iri hayvanların en yaygın ve kalabalık olanı, bizleriz. Yeryüzünde yaşamın 4 milyar yıllık bir geçmişi var iken, insan soyu yalnızca birkaç milyon yaşındadır. Bütün dünyaya yayılmış durumdayız ve en çeşitli ve aşırı koşullarda yaşayabilmekteyiz. İnsanların hayatta kalabilmek için üstesinden gelmek zorunda olduğu çok çeşitli yerel sorunlara ve tehlikelere karşın, dünyanın bütün insanları biyolojik yapı ve fizik açısından birbirine çok benzemektedir. Pek çok diğer hayvana kıyasla çok daha türdeşiz; hatta tüylerden ve diğer uzmanlaşmış hayatta kalma geçreçlerinden yoksun olduğumuzdan biraz da sıkıcı olduğumuz söylenebilir. Türümüzün başarıları neyle açıklanabilir ve geleceğimiz için neler öngörebiliriz? İnsanlar biyolojik açıdan bu denli az farklılık göstermelerine karşın toplumsal yaşam ve adetlerinde nasıl bu denli farklılaşabilmektedir?

Bu türden sorular günümüzde antropoloji öğreniminde anahtar konular olmakla birlikte, evrime olan ilgi görece yenidir. Filozoflar ve toplum araştırmacıları binlerce yıl boyunca dünyayı, insanlarını ve diğer bütün canlıları

sonsuz dek sabit ve değişmez görme alışkanlığındaydı. Türler arasındaki benzerlikler geniş ölçüde kaydedilmekle birlikte, bu benzerliklerin ortak ve süregiden bir değişim sürecinin, evrim dediğimiz sürecin sonucu olduğu düşünülüyordu. Bunun yerine her tür, hatta her toplum ya da kültür kendi aslı ya da eşsiz özelliklerine sahip eşsiz bir varlık olarak görülmekteydi. Dünyanın insanlar için var olduğu ya da yaratıldığı inancının dışında, hiçbir tür bir başkasıyla ya da başka bir şeyle ilişkili değildi. Ne var ki teknoloji, özellikle de deniz ulaşımı küresel iletişimi olanaklı kıldığı ölçüde bu görüş ciddi bir şekilde sarsıldı. Avrupalılar dünyanın geri kalan kısımlarını daha fazla keşfettikçe, Avrupalı olmayan toplumların gelenek, görenek ve uygulamaları sistemli biçimde kaydedilmeye ve incelenmeye başlandı. Kısa süre içinde din düşünürlerinin, filozofların ve bilimcilerin çoğu, insanlığın birliği üzerine düşünmeye alıştı; 18. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, Avrupa ve Asya uygarlıklarının gerçekte Yeni Dünya'da karşılaşılanlar gibi daha yalın sayılan toplumlardan gelişmiş olabileceği geniş ölçüde kabul görür hale gelmişti.

Modern antropoloji disiplini bu uzun Avrupa keşif ve araştırmalarının ürünü olmakla birlikte, insanlığın çeşitliliğine olan tutku yalnızca Batı'ya özgü değildir. Örneğin Araplar ve Çinliler de binlerce yıl boyunca kendi toplumlarına ve diğer toplumlara sistemli bir ilgi göstermişlerdir. İ.Ö. 2. yüzyılda yerleşik Han Çin'i ile göçebe Hsiung-Nular [Hun] arasındaki ilişkileri anlatan Çinli tarihçi Sou-Ma-Ch'ien, Hsiung-Nu'ları toprak esaslı bir devlet olarak değil, akrabalık bağlarının biçimlendirdiği bir toplum olarak betimlemişti. Afrika, Avrupa ve Orta Doğu toplumlarını tanıyan 14.

yüzyıl Arap âlim ve tarihçisi İbni Haldun, aile ve aşiret bağları üzerine temellenen daha basit toplumların kent merkezli uygarlıklara dönüş-tüğü genel bir toplumsal değişme kuramı öner-mektedir. Yine de insan çeşitliliğinin sistemli incelemeleri, ağırlıklı olarak Avrupa ilim mer-kezlerinde gelişti.

Kuşkusuz bu gelişimin ana güdüsü Avru-pa ile dünyanın geri kalanı arasında kurulmak-ta olan ticarî ve siyasal bağlardı. Ancak bu tarz bir inceleme, Avrupalı âlimler sistemli biçim-de örgütlenmiş verilerin açıklayıcı değerini ya-vaş yavaş kavramaya başladığı için de gelişebil-di. Daha 16. yüzyıl ortalarında, gezginlerin ya-bancı diarlara gittiklerinde kaydetmeleri ge-reken üç yüz kadar fiziksel ve kültürel özelli-ğin listesini içeren bir el kitabı basılmıştı. Çok çeşitli malzeme benzerlikler ve farklılıklar açı-sından örgütlendi; değişimin doğal bir süreç olduğu fikri artan ölçüde kabul görmekteydi. Bu düşünce tarzından, türlerin evrimleştiği, bir türdeki küçük ancak birikimsel değişiklik-lerin zamanla o türün değişimine yol açabilece-ği fikri gelişti.

19. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, evrim-sel değişim fikri, ağırlıklı olarak Charles Dar-win'in 1859'da yayınlanan *On the Origin of Species by Means of Natural Selection (Türle-rin Doğal Seçilim Yoluyla Kökeni Üzerine)* ad-lı ünlü kitabı sayesinde ilim çevrelerinde say-gıdeğer bir yaklaşım olma özelliği kazanmıştı. Darwin bu kitapta türlerin ortak atalardan de-ğişimler yoluyla türediği için birbiriyle ilişkili olduğunu belirtmekteydi. Böylesi değişimlerin birincil olarak farklılaşmış üreme, yani türün bazı üyelerinin diğerlerine göre daha çok sayı-da hayatta kalabilen yavru meydana getirme yeteneğine sahip olması yoluyla gerçekleştiğini

Bernhard von Breydenbach'ın 1486 tarihli seyahatnamesindeki gibi Avrupalı olmayan hayvanların betimlenmesi, insan ile diğer türler arasındaki ilişkiler hakkındaki merakı artırdı. Bu merak giderek diğer insan yaşam biçimleri hakkında bilimsel bir ilgi yarattı. (Smithsonian Enstitüsü, fotoğraf Joe Goulait)

varsaymaktaydı. Bu avantajlı bireyler özellikleri-
nini gelecek kuşaklara iletirken daha avantaj-sız olanlar bunu aynı ölçüde gerçekleştirememek-teydi. Darwin bu sürece doğal seçim adını ve-riyor ve zamanla bir türün bütününe özellik-lerini değiştirebileceğini, hatta yeni bir türün ortaya çıkışına yol açabileceğini söylüyordu.

İnsan toplumunun da uzun bir süregiden değişim dizisinin ürünü olabileceği fikri şaşırtıcı tarzda bir destek buldu: Taş aletlerle ilintili insan benzeri fosillerin bulunması. Fosiller doğ-al olarak mineralleşmiş organik madde kalın-

tıları olup, taşlaşarak korunmuş eski bitkisel ve hayvansal yaşam biçimleridir; bunlar bir rastlantı sonucu gün ışığına çıkana dek genellikle binlerce yıl toprak altında kalmışlardır. 17. ve 18. yüzyıllar boyunca soyu tükenmiş çok sayıda bitki ve hayvanın fosil kalıntısı toplanıp sınıflandırıldı ve canlı türlerle aralarındaki benzerlik ve farklılıklar dikkatle kaydedildi. Halen devam eden bu buluşlar, Charles Darwin'in doğal seçim kuramıyla birlikte yalnızca insan toplumlarının değil, bizzat insanların da evrim ürünü olduğunu, yani daha erken biçimlerden geliştiğini ortaya çıkardı. İnsan bedeni ve insan toplumları, milyonlarca yıl boyunca fiziksel evrim (biyolojik yapıda uyarlanıcı değişimler) ve kültürel evrimin (düşünce ve davranıştaki uyarlanıcı değişimler) bileşimi sonucu olarak ve daha erken insan ve insan öncesi biçimlerden türemiştir. Çağdaş halkların ve toplumsal davranışlarının antropolojik incelemesi bu dünya görüşüyle, yani evrimci görüşle yakından ilgilidir.

ANTROPOLOJİ DİSİPLİNİ

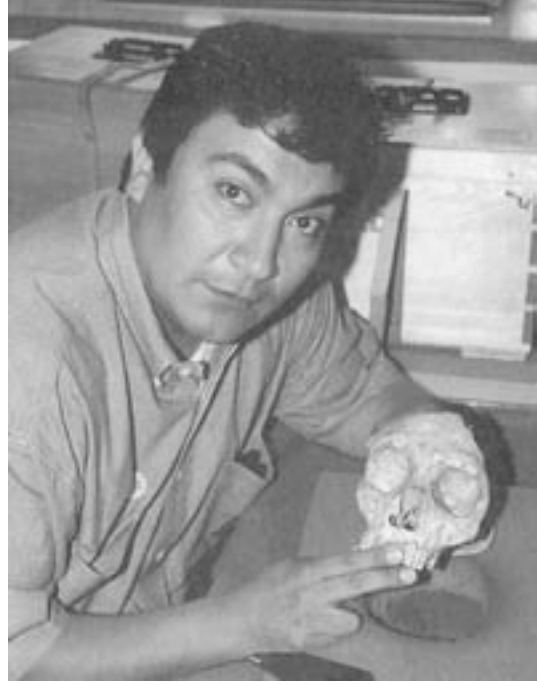
Bütün bilimlerin doğal olguları betimleme ve açıklama çabasından ibarettir. Antropolojinin amacı (disiplinin adı "insan" anlamına gelen Yunanca *anthropos* ve "açıklama" anlamına gelen *logos* sözcüklerinden türetilmiştir) belirli bir doğal olguyu betimlemek ve açıklamaktır: Homo sapiens, yani insan türü. Sözcüğün kendisi 1880'lerde bilimsel kullanıma girmekle birlikte, eğitilmiş kamuoyu için hâlâ yabancıdır. Antropologların insan türünü araştırırken esas incelediği şey kültürdür. Geniş tanımıyla kültür, bir toplum üyelerinin dünyaları ve birbirleriyle ilişkilerinde kullandığı ve öğrenme

yoluyla bir kuşaktan sonrakine aktarılan ortak inanç, değer, âdet, davranış ve maddi nesneler sistemidir. Bu tanım yalnızca davranış biçimlerini değil, düşünce tarzlarını (yani bir toplumun üyelerinin çeşitli doğal, dinî ve ideolojik olgulara verdiği ortak anlamları), gereçleri, çanak çömleği, konutları, makineleri, sanat yapıtlarını ve bunları biçimlendirmek üzere kullanılan kültürel becerilerle teknikleri de kapsar. Örneğin Mars'taki bir kâşif bir kabuk bulursa, bir zamanlar burada yaşamın bulunduğunu bilecektir; ancak bir ipe dizilmiş kabuklar bulursa bir zamanlar burada bir kültürün olduğunu anlayacaktır. Kısacası, kültür içgüdüsel ya da kalıtsal değil de *öğrenilmiş* olan hemen her davranış biçimini kapsamaktadır. Bu ayrımın uygulanma girişimlerinde ortaya çıkan güçlüklerin tartışılmasını sonraya bırakıyoruz.

Antropolojik araştırma çağdaş kültürlerin karşılaştırmalarını ve kültürel ve biyolojik değişimlerin incelenmesini içermektedir. Bir başka deyişle, izleyen bölümlerde de göreceğimiz üzere antropoloji, zaman içinde yeryüzündeki bütün insan topluluklarını ele alarak, dişlerinden hastalıklarına, besin ve konut edinme tarzlarından çocuk yetiştirme tarzlarına ve dünya içindeki yerlerine ilişkin fikirlerine dek çok çeşitli konuları kapsar. Zaire'nin Ituri yağmur ormanlarında besin kaynaklarının kalori ve besinsel değerlerini özenle hesaplayan etnograf Teresa ve John Hart'ın (1996) araştırmalarından elde ettikleri bulgular, orman avcı toplayıcıları Mbuti Pigmelerinin ticaret yaptıkları çiftçilerden bağımsız yaşayamayacaklarını göstermekteydi. Mark Flinn de (1986) Trinidad'daki bir köyde toplanmış soyağaçsal, demografik ve ekonomik verileri incelediğinde, cinsel üreme ve ebeveyn-yavru etkileşimi konusunda ki-

mi ilginç olgular bulmuştu. En fazla toprağa (en önemli kaynak) sahip erkek ve kadınların en çok yavruya sahip olduğunu; bir erkeğin sahip olduğu toprağın miktarı arttıkça cinsel ilişkiye girdiği kadınların sayısının da arttığını ve ebeveynleri köyde yaşayan genç yetişkinlerin (özellikle erkeklerin) ebeveynlerinden ayrı yaşayanlara göre daha çok çocuk sahibi olduklarını bulmuştu. Bu araştırma servet ve aile bağlarının üreme ve doğurganlık üzerindeki etkilerini göstermektedir. Antropolojiye canlılık veren araştırma alanının bu genişliğidir. Antropologlar sürekli olarak insan varoluşunun özünü sorgular ve pragmatik olanların yanı sıra, felsefî sorular da sorarlar.

Antropolojinin bütünsel kapsamı tekil bir birey tarafından denetlenemeyecek derecede geniştir. Dahası, geniş araştırma alanının akademik ortamlardaki örgütleniş tarzı da yakın zamana dek antropologlardan çoğunun istihdam edildiği üniversiteler arasında değişiklik göstermektedir. Disiplinin ilk itimini aldığı Birleşik Krallık'ta [Britanya] kültürel inceleme ya da buradaki adıyla “sosyal antropoloji”, biyolojik antropoloji, dilbilim ve prehistorik arkeoloji, idarî açıdan ayrı bölümlerde öğretilmektedir. Bu örüntü bütün Avrupa'da kabaca tekrar edilmektedir; ancak pek çok Avrupa üniversitesinde biyolojik antropoloji tıp okulları içine dahil edilir; örneğin Alman üniversitelerinde “antropoloji” terimi dahi öncelikle biyolojik araştırmalara gönderme yapmaktadır. Kısacası alan, genellikle birbirinden farklı görülen entelektüel bölgeleri kapsamaktadır: Folklor ve etnomüzikolojiyi de kapsayan güzel sanatlar ya da beşeri bilimler, sosyoloji, siyasal bilimler ve iktisadi kapsayan toplum bilimler ve genetik, paleontoloji ve primat incelemeleri-

Paleontolog Sam Marquez Zambia'da bulunan, “Broken Hill” olarak bilinen ve 300 bin yıl öncesine ait olduğu belirlenen en önemli arkaik *homo sapien*lerden birine ait iskelet kalıntısıyla birlikte. Dr. Marquez bu iskelet kalıntısı ve Londra Müzesi'ndeki diğer neanderthal dönem öncesi buluntular üzerinde çalıştı. (Fotoğraf Dr. Sam Marquez)

nin de dahil olduğu doğa bilimleri. Türkiye’de, antropologların çoğu kültüre ilgi duymakta ve sosyoloji bölümlerinde ders vermektedir ki, bu da bu alanlar arasındaki entelektüel bağları yansıtır. Tarihsel ve pratik nedenlerden ötürü antropoloji dalı Kuzey Amerika’da dört altidisiplin halinde örgütlenmiştir: Biyolojik antropoloji, arkeoloji, dilbilimsel antropoloji ve kültürel antropoloji. Ne var ki, bu inceleme alanları arasındaki farklılıklar, bir alandaki fikir ve bulguların diğer alanlardaki bulgu ve araştırmaları dinamik etkileyiş tarzından daha az önemlidir.

Ulusal Arkeoloji Enstitüsü'nden bir Gürcü arkeolog, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı üzerinde yürütülen kazılardan elde edilen çanak-çömlek kalıntılarıyla birlikte. Bu örnekler ilk tarım dönemine tarihlendirilmektedir. (Fotoğraf Daniel Bates)

Amerikalı arkeolog George Bass ve meslektaşları Bodrum kıyısındaki bir sualtı keşfinden dönerken. (Fotoğraf Ron Carlson)

Biyolojik Antropoloji

Geçmişteki ve günümüzdeki insan türünün incelenmesine biyolojik antropoloji (ya da alternatif olarak fiziksel antropoloji) adı verilmektedir ve üç merkezî inceleme alanıyla ilgilidir. İlki, türümüzün evrimsel tarihinin yeniden inşa edilmesi ve soyumuzun diğer primatlardan ayrılmasına neden olan değişimlerin betimlenmesi ve açıklanmasıdır. İkinci alan yaşayan insan toplulukları arasındaki biyolojik farklılaşmanın betimlenmesi ve açıklanması ile ilgilidir; bu tür araştırmalar genetik çeşitlenme ile çevresel ya da kültürel etkenler arasındaki ilişkileri de kapsar. Biyolojik antropoloji içinde önemli bir uzmanlık dalı oluşturan üçüncü alan olan primatoloji, primat akrabalarımızın, onların ekolojilerinin, evrimlerinin ve toplumsal davranışlarının incelenmesini içermektedir.

Arkeoloji

Biyolojik antropoloji nasıl insanın fiziksel evriminin birbirini izleyen aşamalarını yeniden inşa etmeye çalışıyorsa, arkeologlar da insanın kültürel evrim süreçlerini ve bu süreçlerin

dünyanın farklı bölgelerindeki etkilerini yeniden inşa etme uğraşındadırlar. Arkeoloji, madî kültürle, yani insanların yarattığı mamuller ve mimarî ile davranış arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Arkeologlar önceki halkların yaşam tarzlarını ve bu yaşam tarzlarının değişim süreçlerini araştırırlar. Arkeolojinin merkezini genellikle *prehistorya* adı verilen erken dönemlerin incelenmesi oluşturmakla birlikte, yakın tarih de araştırılır. Örneğin ABD'deki tarihsel arkeologlar genellikle Kuzey Amerika sömürge çağıının gündelik yaşam biçimleriyle ilgilidirler. İlerleyen bir alan olan sualtı arkeolojisinde, benzer biçimde çeşitli dönemlere ait batıkların kalıntıları yaşamın çok az belgelenebilen yönlerine ışık tutmakta kullanılır.

Dilbilimsel Antropoloji

Dil, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında ilk araçtır. Türümüzün fiziksel evrimde aldığı yönü büyük ölçüde konuşma yeteneği belirlemiştir. Modern insanlarla iki buçuk milyon yıl öncesi atalarımız arasındaki en önemli anatomik farklılık beynin boyutudur ve dilin gelişiminin insan beyninin günümüzdeki boyutunu almasına katkıda bulunduğu kuşku götürmez bir gerçektir.

Kuramsal dilbilimle karşılaştırıldığında, dilbilimsel antropoloji (gerek tarihöncesi gerekse modern) yazılı olmayan dillere, bir dilin içindeki farklılaşmalara ve dilin toplumsal kullanımına öncelik vermesiyle ayırt edilir. Dil antropologları, bir dilin inşa ediliş ve kullanılış

Antropolog Nancy Flowers Amazon toplulukları üzerinde uzun zaman çalıştı, bu toplulukların dinsel inançları, çocuk bakım yöntemleri ve dilleri gibi çeşitli konularda veri topladı. Fotoğrafta Nancy Flowers dinsel bir ayin hakkında verdiği topluluktan bir kişinin verdiği bilgileri kaydederken görülüyor. (Fotoğraf Nancy Flowers)

tarzlarını, insanların sesleri sözcükler, sözcükleri de anlamlı cümleler halinde bir araya getirme tarzlarını sistemli biçimde incelerler; dilin kökenini ve günümüzde insanların konuştuğu dillerin evrimini araştırırlar ve nihayet, dilbilimsel antropolojinin yakın zaman önce geliştirilmiş bir dalı olan toplumsal dilbilim araştırmaları aracılığıyla, dil ile toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantıyı keşfederler.

Kültürel Antropoloji

Bu kitabın konusunu oluşturan (ve özellikle Birleşik Krallık ve Avrupa’da sosyal antropoloji adını alan) kültürel antropoloji, hem belirli çağdaş insan toplumlarının hem de insan kül-

türünün altında yatan örüntülerin incelenmesidir. Bu inceleme, ayrıntılı tekil kültür incelemelerini (etnografya) ve kültürel biçimleri ayırt etmek üzere verilerin tahlil ve yorumunu (etnoloji) içermektedir.

Etnografya

Sözcük anlamı “halklar hakkında yazmak” olan etnografya çağdaş kültürler hakkında alan araştırması ya da birinci elden inceleme aracılığıyla bilgi toplamak anlamına gelmektedir. Etnografiklar genel olarak kültürlerini betimlemeye çalıştıkları insanlar arasında bir yıl ya da daha uzun bir süre yaşar, onları gözlemler ve mülâkatlar yaparlar. Alan araştırmaları sırasında ekonomik

Kuzey İran’daki Yomut Türkmenlerinin geleneksel ezgilerinin kaydı yapılıyor. (Fotoğraf Daniel Bates)

süreçler (popülasyonun maddî geçim tarzları), teknoloji (gereçler ve kullanım yöntemleri) toplumsal örgütlenme (evlilik anlaşmaları, ailelerin örgütleniş tarzları ve akrabalık tanımları), siyasal davranış (toplum içinde eylem gruplarının oluşumu, anlaşmazlıkları çözümleme yöntemleri, dış gruplarla baş etme yolları, topluluğu etkileyen kararları alma tarzları) ve nihayet grubun çevrelerindeki dünyayı açıklama ve denetim altına alma yolundaki dinsel, büyüsel ve/veya bilimsel stratejileri üzerine veriler toplayabilirler. Etnografların ilgi alanları kültürün kendisi kadar çeşitlidir. Etnograflar bir toplumun genel görünümünü elde edebilir ya da belirli bir sorun üzerinde yoğunlaşabilirler. Örneğin biri Jamaica’da ideoloji, ekonomik faaliyetler ve kız çocukların kayırılması arasındaki ilişkiyi incelemek üzere (Sargent ve Harris, 1992) alana çıkarken, bir diğeri, modern Samoa’da erkek travestiliğinin doğasını inceleyebilir (Mageo, 1992).

Etnoloji

Kültürel antropologlar etnograf olarak çağdaş halkları incelemekte ve *betimlemektedir*. Etnolog olarak ise, betimlemenin ötesine geçerek alandan ya da başka yerden toplanan verileri *yorumlamaya* ya da *açıklamaya* çalışırlar. Etnoloji, toplumsal davranışı yöneten genel örüntü ve kuralların ortaya çıkartılmasıdır. Bu kuralları formüle etmek ya da kültürel örüntüleri tanımlayabilmek için etnologlar alan araştırmacılarının birkaç kuşak boyunca bütün dünyadan topladıkları etnografik verileri kullanabilir. Eğer çok sayıda toplumdan elde edilen veriler genel bir örüntüyü –örneğin küçük ölçekli tarım ile geniş aile haneleri arasında bir ilişki– ortaya koymaktaysa, o zaman etnolog daha fazla toplumdan edinilmiş verileri

gözden geçirerek bu örüntünün genelde doğru olup olmadığına bakacaktır. Eğer öyleyse, bu gözlem bir bütün olarak insan toplumunda aile ve hane örgütlenişiyse teknoloji arasındaki ilişki konusunda bir genellemenin temeli olarak kullanılabilir. İnsan gruplarının yaşamlarını nasıl örgütlediğine ilişkin kavrayışımız bu şekilde giderek genişlemiştir; bu yolla, evlilik, öğrenme ve insan bilişimi; hatta savaşın, aile içi şiddetin ve ırkçılığın nedenleri dahil insan kültürüne ait olguları daha iyi anlayabilmekteyiz.

ANTROPOLOĞUN BAKIŞ AÇISI

Bütün antropologlar uzmanlaşma ve ilgi konularını düzenlenebilir oranlara küçültme eğilimindedirler. Ama belli sorunlara yöneldiklerinde dahi, geniş bir bakışı sürdürmeye çalışırlar. Kısacası, antropolojiyi diğer toplum bilimlerinden ayıran şey insanlığın doğasına ilişkin araştırmalarının kapsayıcılığıdır. Antropolojinin ayırt edici özelliklerinden biri olan bu perspektif genişliği antropolojik araştırmanın iki öncülünde sergilenir: bütüncülük ve kültürel görecilik.

Bütüncülük

Bütüncülük hiçbir karmaşık varlığın yalnızca parçalarının toplamı sayılamayacağı yolundaki felsefî görüştür. Antropolojinin bir ilkesi olarak insan yaşamının herhangi verili bir yönünün insan yaşamının diğer yönleriyle ilişkileri içinde incelenebileceği varsayımdır. Antropologlar belli soru ya da sorunları daha geniş bir bağlam içinde anlamaya çalışırlar. Gelecekteki tıp, çocuk doğurma ve ebelik pratiklerini anlama çabasıyla kırsal Malezyalı kadınlarla çalışan Carol Laderman şöyle yazmaktadır: